

во контекстот, авторот покажува дека синтаксата на микенските архиви, макар колку и да е сиромашна, сепак има средства за да ја нијансира мислата. Интерпретацијата на извесни фрази, особено оние на асиндетон, на пр. *wa-na-so-i-ro-se-da-o-ne*, земени од Палмер, се неосновани и неубедливи.

Додатокот за некои микенски зборови содржи интерпретација на ретки и необични зборови, со несигурна етимологија. Овде се подбрани, главно, примери со кои сака да поткрепи некоја од своите тези, како на пр. за рефлексот од вокалните назали, којшто според него е секогаш *a*: предлогот (префикс) *a-na-*; $\delta\nu$ во аркадо-кип. и ајол. било добиено со асимилација од $\delta\nu\acute{o}$ (§ 313), вокалот *o* во *e-ne-wo-* бил по аналогија од *qe-to-ro-* (§ 318), ја отфрла интерпретацијата *amphigwmtos* за *a-pi-qa-to* и предлага $\acute{\alpha}\mu\phi\acute{\iota}\chi\omega\iota\tau\omicron\varsigma$, *po-ru-qa-to* $\pi\omicron\lambda\acute{\alpha}\rho\omega/\chi\omega\iota\tau\omicron\varsigma$ и др. (§ 314).

Овде расправа и за фонетската вредност на *85 (§ 355). За да го поткрепи својот предлог дека вредноста на *85 е *zi* (§ 8), тој дава пресилена интерпретација на *85-*e* (PY Та 709,2) кое го идентифицира со $\sigma\iota\sigma\tau\acute{\eta}\rho$ (§ 354). Другите примери каде што се јавува овој знак, се наполно игнорирани. За да ја изведе вредноста *zi*, тој тргнува, како и некои други, од претпоставката дека знакот претставува свинска глава и од глосата на Хесијид $\sigma\iota\kappa\alpha\ \upsilon\zeta$, $\sigma\iota\alpha\lambda\omicron\varsigma$ и заклучува дека почетниот слог од овој збор ја означувал вредноста на *85, исто како и *ni* (*30), идеограма за смоква што е почетен слог од $\nu\mu\acute{\iota}\lambda\epsilon\omicron\nu$, критски збор за смоква. Р. и не спомнува дали има други решенија за вредноста на *85. Тоа е карактеристично за неговиот метод на работа. Без да води сметка за тугите предлози и решенија и пред да докаже дали се тие одржани или не, тргнува од своите претпоставки и настојува нив да ги оправда по секој начин. По расправата на Лежен (SMEA I 9—28), а специјално по статијата на Оливије (BSN XCI, 1967, 371—374) не остаува веќе сомнение дека фонетската вредност на овој знак е *ai*, што беше предложено уште во 1958 год. (cf. Ж. А. VIII, 265—278).

П. Хр. Илиевски, Скопје.

J.-P. OLIVIER, *Les scribes de Cnossos, Essai de classement des archives d'un palais mycénien*, Roma, Edizioni dell' Ateneo, 1967, pp. 398 + 67 tabl. + 67 planches, 9.000 л. ит.

Факт е дека едно добро издание на микенските плочки, каде што се тие точно прочитани и правилно класирани, претставува неопходен услов и за нивната правилна интерпретација. Додека плочките од Пил и Микена беа релативно брзо и добро публикувани, кноските плочки, иако беа први откриени, во тој поглед имаа тешка судбина. На *Scripta Minora II* се чекаше близу половина век, па и откако излезе, се виде дека ова луксузно издание, покрај своите добри страни што е снабдено со убави фотографии на плочките, има и доста недостатоци како што покажа Бенет со бројните корекции во транскрипциите на натписите. Со откривањето на околу 1000 нови фрагменти од Бенет во 1950 и уште 1076 од Вентрис во 1955, се виде дека *SM II* е далеку од тоа да биде комплетно издание. Првото издание со транскрипција на овие плочки од Вентрис, Чадуик и Бенет од 1956 г. досега претрпе уште две преработки (cf. Ж. А. X, 366—369; XV, 227—230) со кои е знатно подобро читането и се извршени бројни нови спојувања на фрагменти, но тоа се само привремено изданија кои треба да бидат заменети од едно постојано, слично на *MT II* и *III*. Таквото издание на кноските плочки, што се подготвува во Кембриџ под раководството на Ц. Чадуик, бара долготрајни епиграфски и палеографски студии на овие плочки и уште многу прекласирања и спојувања на извонредно големиот број ситни фрагменти. Најголемиот и најважниот дел од таа тешка работа успешно ја изврши соработникот на Ц. Чадуик J.-P. Olivier со повеќе свои прилози, а особено со прикажаната книга за кноските писари, издадена перфектно во едицијата *Inscapabula Graeca* од проф. Галавати.

Идентификацијата на ракописот од различните писари неоспорно многу го олеснува читањето и спомага за правилната класификација и подобра интер-

претација на натписите, но таа е особено потребна за работата над спојувањето на фрагментите. Бенет ги идентифицира писарите од Микена (cf. *MT II*, 99—105; *MT III*, 68—60) и предложи една, иако неполна, иденфикација на пилските (*Athenaeum* 36, 328—331). При интерпретацијата на плочките од Микена и Пил резултатите од оваа негова работа не можат да се одминат. Иденфикацијата на кноските писари не беше направена досега иако за тоа имаше голема потреба, зашто во кноските архиви има најмногу некласирани плочки (таму е најголема серијата X) и има најголем број ситни фрагменти. Еден дел од оваа работа изврши соработникот на Џ. Чадуик J. T. Killen проучувајќи ја кноската серија D, за овците. Но најголеми заслуги за извршувањето на оваа работа, без сомнение, му припаѓа на Оливие којшто, работејќи повеќе од две години со колекцијата на фотографиите од сите кноски плочки во Кембриџ и Брисел, како и со оригиналите во Ираклион, постигна и најзабележителни резултати, како што се гледа и од следниве податоци. Во периодот меѓу објавувањето на *KT²* (1959) и *KT³* (1964) беа извршени од Бенет, Чадуик, Килен, Ланг и Оливие само 103 спојувања на фрагменти. Со помошта на засилените палеографски студии и идентифицирањето на писарите, од објавувањето на *KT³* до 1967, значи за покосо време, се извршени 662 спојувања. Најмногу од нив (594) направил Оливие. Некои од овие спојувања се од особено голема важност, зашто од нив се појавија нови, интересни зборови и форми.

Покрај овие спојувања, така важни за посигурното читање и подобро разбирање на текстовите, придонесот на О. со овој труд е значаен и од една друга страна. Тој создаде метод со помошта на кој успеа од овие оскудни документи да извлече максимум податоци за животот на дворцовата администрација и економија. Со целата книга нагледно покажа дека, речиси, секоја плочка пружа многу повеќе податоци отколку што на прв поглед изгледа, ако се разгледа во склопот на други документи со слична содржина што потекнуваат од исто или блиско место, одн. од иста 'канцеларија' и што се написани од истиот писар.

Книгата е поделана на 5 глави, а на крајот е снабдена со табели на употребените силабограми и идеограми посебно за секој од идентифицираните писари и фотографии на плочки од секој писар, така што веднаш можат да се проверуваат особеностите и формите како на знаците, така и на самите плочки кај одделните писари. Најпосле е даден index на фотографирани плочки.

Гл. I — *Плчките и палеографијата* (15—38). Најпрво авторот овде ни ја претставува сегашната положба на кноските глинени архиви: 1. местото каде што се наоѓаат сега (со исклучок на 42 во Англија, сите други се во музејот на Ираклион); 2. бројот на плочките, што е многу тешко да се определи сосема точно, зашто тие се најдени во фрагментарна состојба, а Еванс не водел многу сметка за ситните фрагменти и не бележел секогаш каде се тие наоѓани. Голем број на вакви фрагменти се чувале по фијоките на музејот во Ираклион како *agapha*. Меѓутоа J. Killen (cf. *BSA* 58, 70s), а потоа и авторот на прикажуваната книга (cf. *BSA* 62, 276ss.) открија дека на стотици од нив можат да се прочитаат извесни знаци. Иако ситни, некои дури навистина и ненатписани, овие фрагменти се покажаа драгоцени во спојувањето на плочките. Поради ваквата состојба на плочките, навистина тешко може да се установи нивниот точен број. О. сепак прави калкулација и наоѓа дека има околу 6000 фрагменти, а претполага дека можеби ќе се откријат уште околу 500. Но сите овие преку 6000 фрагменти им припаѓаат само на околу 3—4000 плочки. 3. П о т е к л о на плочките, одн. точно определување на местото каде што се најдени тие, за што многу придонесе книгата на Палмер *The Find Places of the Knossos Tablets*.

Во вториот дел од I гл. се зборува за *палеографијата* на кноските плочки. Со исклучок на кратките забелешки од Еванс за писмото и писарите во Кнос (*SM I*, *SM II* и *PoM IV*), малу коментари од Бенет во неговите работи за микенската палеографија и диференцирањето на знаците во неговиот *Linear B Index*, речиси никој специјално не се занимавал со оваа материја. О. му оддава големо признание на пионерот на микенската палеографија и епиграфија Емет Бенет, но забележува дека методите со кои се послужил Бенет при идентификацијата на писарите од Микена и Пил, не можеле наполно да бидат применети на

кноските плочки. Формите на сосема други знаци од овие плочки се покажале многу похарактеристични, отколку оние што ги зел Бенет за Микена и Пил. О. во својата работа применил и нови методи: го набљудува писмото од генетска гледна точка и врз основа на редот и бројот на цртите открива податоци за идентифицирање на писарите; потоа ги студира причините за упростувањето и модификацијата на еден знак од еден ист писар; води сметка за формата и линиите на плочките, а најмногу за содржината на натписите и местото каде се најдени. Најсмел зафат на авторот претставува неговиот обид да ги распредели плочките по 'канцеларии' од каде што потекнале тие и од каде што бил дирижиран економскиот живот на дворецот. Главата ја завршува со три бележки: 1. за силабограмите — 2. за идеограмите употребени кај кноските писари и 3. библиографски податоци за кноската палеографија.

Гл. II — за *исцарише* (39—100) — претставува суштина на целата студија. Овде авторот дава список на писарите, идентифицирани според критериумите што се описани во претходната глава и ги набројува плочките што им ги припишува ними, посебно за секој писар. Бидејќи Бенет почна да ги нумерира писарите од Пил од бр. 1, а тие од Микена од бр. 51, О. ги означува кноските писари од бр. 101. Открива 41 'главна' рака (од 101—141) и 25 'второстепени' (201—225). Значи вкупно идентифицира 66 писари, но писарот од Собата на колите, бр. '124' не е сам, ами овде можат да се диференцираат десетина слични ракописи. Следователно бројот на различните писари достига до 75. 71% од сите плочки се распределени на овие 75 писари, а околу 1000 плочки, главно фрагменти со мал број знаци, се останати надвор од оваа класификација. Некои од овие фрагменти неоспорно им припаѓаат на веќе идентифицираните раце, но веројатно меѓу нив има и нови, така што вкупниот број на кноските писари што работеле едновременно, според авторот изнесува најмалку 100. Од нив 40 се идентифицирани добро, дваесетина хипотетично, а околу 40 се во сенка. На категоријата 'главни' раце им припаѓаат поголем број сродни по содржина плочки и содржат голем број различни силабограми, а 'второстепените' се дефинирани со помала сигурност, поради малиот број плочки, со помалу силабограми.

Партијата за секој писар е разделена на три дела: 1. список на плочките е, поддрен според алфабетните префикси, наместа снабдени со различни забелешки; 2. по т е к л о, т.е. ознака на местото каде што се најдени плочките и 3. о п и с — димензии, форма, физички особини, боја, површина и др. На некои од овие особини, како боја, надворешен изглед и сл. не може човек секогаш да се опре, зашто фрагменти од иста плочка можеле да бидат изложени на различни атмосферски и др. влијанија и можеле да добијат различна боја и изглед. Главата ја завршува со две бележки: за плочките што содржат траги од работа на повеќе од 1 писар и за ортографските варијанти кај писарите.

Во гл. III (101—136) решава најкомплицирани прашања во врска со системот на администрацијата, а истовремено и со реконструирањето на економскиот живот во кноскиот дворец. Овде дава тројна класификација на писарите и на нивната дејност: А. просторна, В. хронолошка и С. функционална (т.е. со оглед на улогата што ја имале во економскиот живот на дворецот).

А. Во врска со просторната класификација на писарите се појавуваат разни проблеми: Има плочки од иста серија прснати на различни места и плочки со различна содржина, измешани на едно место. Се забележува учество на повеќе раце во една серија и обратно, траги од еден ист писар во повеќе серии, одн. 'канцеларии'. Авторот правилно претполага дека голем дел од плочките се од сомнително потекло поради тоа што при рушењето на катовите од дворецот веројатно дошло до мешање на плочки од различни простории. Тоа навистина можело да се случи. Сведоци сме како при раскопувањето на библиотеките од Скопскиот Философски факултет кој беше срушен во катастрофалниот земјотрес 1963., можеа да се најдат измешани заедно книги и други предмети од III, II и I кат, иако порано нив ги делеа дебели бетонски плочи, а исто така се наоѓаа книги и предмети од разните катови отфрлени дваесетина и повеќе метри далеку од зградата. За еден период од преку 3000 години гли-

нените плочки од кноскиот дворец можеле да бидат повеќе размешани поради разни причини, како при обработка на земјата, при земање градежен материјал од урнатините, како и од животни што ријат. А ако можат да се среќаваат траги од двајца писари на една иста плочка, зошто да не можат да земат учество двајца писари во составувањето на една серија со повеќе плочки? И авторот заклучува дека еден ист писар учествувал во две и повеќе 'канцеларии'.

В. Во одделот за хронолошката класификација прво дава оценка на различните теории за времето од кога потекнуваат плочките, ги анализира плочките што се најдени на постаро или поново археолошко ниво, а посебно јално се задржува на одделни плочки што би можеле да се сметаат за постари. Од еден доста долг список на вакви плочки, О. смета дека само Ар 769 и L 771 би можеле да бидат такви, инаку наоѓа дека сите други се од исто ниво, т.е. современи. Приведува убедливи докази против определувањето на Еванс дека едни плочки биле од постара, други од понова дата. Еванс ја сметаше К 872 за најстара, меѓутоа О. открива дека таа е написана од писар (102) којшто оставил и други плочки што влегуваат во составот на оние од времето на разрушувањето на дворецот. Исто така го оспорува мнението на Еванс дека плочките од серијата Ка и од Малиот дворец биле од подоцнешно време, зашто овие плочки немаат никаква специфичност поради која би се разликувале од другите.

С. Овде прво ја определува сферата на активност за секој писар посебно и ги групира писарите според предметот што го третираше, а потоа, во друга класификација, ги синтетизира тие податоци. Најпосле прави обид за реконструкција на 'канцелариите'. Под 'канцеларија' (bureau) подразбира седиште на една сродна административна активност. При тоа тој установи дека има тесна врска меѓу административната активност и економската функција на писарите коишто се всушност писмени чиновници на дворецот, натоварени со определени задолженија. Тој открива плочки сродни по содржина, блиски по местото каде што се најдени, а им припаѓаат на еден или неколку писари што се занимавале со таква активност. 'Канцелариите' ги разделува прво просторно на зони во 5 групи: I Западна зона — 5 'канцеларии' со 21 писар, одн. 31, зашто тука влегува и слојениот ракопис бр. '124'. II Северна зона — скуп од 'канцеларии' или една архивска сала со 40 писари. III Источна зона, каде што положбата не е јасна, но сепак допушта две 'канцеларии' со 5 писари. IV надвор од дворецот — канцеларија на оружјето и колите и V D серијата (за овците), најдена во реонот на В. Истоа 'канцелариите' ги дели 'експериментално' на специјализирани и неспецијализирани. За неспецијализирани ги смета Архивската сала (Северна зона I), каде што се откриени плочки со најразлична содржина и Собата на колите, С, рака бр. '124' која што би можела да се смета и за училишца каде што се вежбале писарите, како што претпостави Чадвик (в. долу). Има основание да се допушти дека еден дел од многубројните ракописи им припаѓа на такви ученици и во тој случај бројот на вистинските писари, што биле ангажирани и во економијата на дворецот, не би бил толку голем. — Другите 6 или 7 'канцеларии' се специјализирани. Таму се одвивала една определена дејност, како: производња на текстил, мирисни масла, приноси на боговите, персонална канцеларија, канцеларија за добитокот, за оружјето, колите и т.н. Околу 60% од плочките можат да бидат распределени според 'канцелариите' на кои им припаѓаат. Одделните писари исто така се занимавале со определени работи. Така, бр. 102 се занимавал со личности запослени во производството на текстил (АК) и вази (К); бр. 103 е главниот писар од одделението за производството на текстил, но има 7 плочки што потекнуваат од G₁ и се однесуваат за приноси: амфори со мед, волна и ткаенини; писарот бр. 117 се занимава само со сигниот добиток (серијата D) и т.н.

Гл. IV (137—307) содржи *илустрации* на кноските плочки со основните податоци за нив во 8 колони: инв. бр., префикс според КТ³, нов префикс, ако е плочката прекласирана, сврзани фрагменти, укажување на еквивалентниот инв. бр., писарот, место на наоѓалиштето и пак инвентарниот број.

Гл. V (308—320) претставува список на сврзаните фрагменти, извршени по објавувањето на КТ³. Од 662 спојувања 6 му припаѓаат на Бенет, 71 на Килен, а 594 на Оливие (9 од кои се истовремено предложени и од Килен).

Постигнатите резултати со оваа крупна студија се од повеќекратно значење. Самиот автор и досега успеа знатно да го намали бројот на кноските фрагменти и да добие поцели текстови, а резултатите на оваа студија отвораат можност за нови спојувања и прекласирања на фрагменти и претставуваат важен предуслов за дефинитивното приготвување на едно добро издание на кноските плочки. Освен тоа, со помошта на тие резултати, покрај сета хипотетичност на некои од нив, се овозможува една интерпретација на микенските плочки во нова светлина. Со овој труд авторот навистина ја реконструира и ја оживува организацијата не само на дворцовата администрација, туку и на целиот економски живот од времето непосредно пред пропаста на кноскиот дворец. За овие постигнувања нему ќе му бидат признателни сите микенолози: лингвисти, филолози, историчари, а на прво место издавачите на кноските плочки.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

STUDIA MYCENAEA, *The Mycenaean Symposium, Brno* — April 1966, Brno 1968, pp. 260, Кчс. 30.

Свде се објавени прилозите (со исклучок на еден), прочитани на Микенолошкиот симпозиум којшто беше одржан во рамките на Интернационалниот конгрес — *Antiquitas Graeco-Romana ac tempora nostra* — во Брно (Чехословачка) од 12—16. (сесиите на Симпозиумот од 13—14.) април 1966. (cf. Петрушевска Ж. А. XVI, 367—368). Редактор на зборникот е организаторот на Симпозиумот Antonín Bartoňek. Во оваа работа нему особено многу му помогнал John Chadwick за што на овој му е искажано посебно признание и почест. Освен краткиот увод за Симпозиумот (стр. 7—9) и статиите — рефератите, 21 на број (стр. 11—151), книгата содржи и два додатка: I Одговори на прашалникот за сегашните погледи на микенолозите во врска со проблемите за дијалектната припадност на микенскиот грчки (155—216) и II Библиографија на микенолошките работи објавени од учени на социјалистичките земји, членки на интернационалната организација за унапредување на класичните студии — EIRENE од 1953—1966 год. (211—252). Двата додатка се тесно поврзани со рефератите на А. Бартоњек I. *Грчката дијалектна гига во дешифрирањето на линеарното В исмс и 2. Микенолошка акцивнсис во земјите членки на Eirene*. На крајот книгата е снабдена и со index на микенски зборови (253—257).

J. Chadwick, *Организација на микенските архиви* (11—21). Ова е интересна и многу важна методска студија. Авторот си поставил за цел да проникне во организацијата на микенските архиви, што неоспорно може многу да придонесе како за класификацијата, така и за интерпретацијата на плочките. Нагласува дека секоја плочка не е завршен документ, освен во ретки случаи, а претставува само дел од една серија која може да содржи до стотина па и повеќе плочки. Бидејќи класификацијата по серии што ја изврши Бетен според идеограмите пред дешифрирањето има доста недостатоци, предлага да се класираат плочките во 'sets', т. е. во такви групи, каде што повеќе плочки образуваат еден документ. Дава подробен опис на методите со помошта на кои можат да се поврзуваат фрагменти во една плочка и повеќе плочки во еден 'set', како на пр. задлабочена студија над нивната содржина, водење сметка за местото каде се најдени, физичките особини на глината, ракописот, палеографските особености и т. н. Студијата ги плочките од Кнос од бр. 48—337, што се најдени во 'Room of the Chariot Tablets' врз основа на податоците од испитувачката работа на J. - P. Olivier, заклучува дека оваа соба можела да биде еден вид училища каде што се вежбале кноските писари. На крајот авторот, којшто приготвува ново капитално издание на кноските плочки, несебично го кани на соработка секогаш што е заинтересиран за оваа работа.

J. - P. Olivier, *Писарите од Кнос* (23—24). Дава резиме на постигнатите резултати во неговата палеографска судија за кноските писари која излезе во